

INTERNATIONAL JOURNAL ALISHER NAVOIY

SPECIAL
ISSUE 2026

80 YOSHINGIZ MUBORAK BO‘LSIN!

AZIZ MUSHTARIY!

Jurnalimizning ushbu soni muborak 80 yoshini qarshilayotgan professor Ibodulla Kamolovich Mirzayevning ilmiy merosi, navoiyshunoslik, lingvopoetika va tarjimashunoslik sohalarining rivojlanishiga bag‘ishlangan teran tadqiqotlarni o‘z ichiga oladi. Maqolalarning asosiy mazmunini Amir Xusrav Dehlaviy va Alisher Navoiy “Xamsa”larining birinchi dostonlaridagi so‘fiylar axloqiy qiyofasining qiyosiy talqinidan tortib, Rossiya navoiyshunosligida Alisher Navoiy hayoti va ijodining tadqiqigacha, “Favoyid-ul kibar” devonida keksalik simfoniyasidan Erkin Vohidovning Navoiy poetikasiga interpretatsion yondashuvigacha keng ko‘lamli mavzular tashkil etadi. Shuningdek, Hazrat Navoiy zikr qilgan termizlik avliyolar, G‘arb va Sharq: Ibodulla Mirzayevning Y.E.Bertels ilmiy merosi tarjimalari masalasi, so‘z va ma’no xizmatidagi olim, professor I.K.Mirzayev ilmiy maktabi: milliy poydevor va jahon filologik tafakkuri integratsiyasi, o‘zbek lingvopoetikasining ilmiy-nazariy asoschisi: ilmiy meros va tadqiq tamoyillari kabi ustoz hayoti va ilmiy faoliyatiga oid tadqiqotlar navoiyshunoslik sohasida yangi ufqlarni ochib beradi. Tahrir hay’ati sifatida navoiyshunoslik merosiga nur sochuvchi ushbu boy ilmiy xazinani sizlarga taqdim etayotganimizdan mamnunmiz.

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

MAXSUS SON

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ АЛИШЕР НАВОИЙ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР

INTERNATIONAL JOURNAL ALISHER NAVOIY
SPECIAL ISSUE

TOSHKENT - 2026

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ АЛИШЕР НАВОИЙ | INTERNATIONAL JOURNAL ALISHER NAVOIY

№SI (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-1419-2026-SI>

BOSH MUHARRIR: | ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: | CHIEF EDITOR:

MIRZAYEV IBODULLA
f.f.d., professor (O'zbekiston)
МИРЗАЕВ ИБОДУЛЛА
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
MIRZAYEV IBODULLA
DSc, professor (Uzbekistan)

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI: | ЗАМЕСТИТЕЛЬ
ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: | DEPUTY CHIEF EDITOR:

JABBOROV NURBOY
f.f.d., professor (O'zbekiston)
ЖАББОРОВ НУРБОЙ
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
JABBOROV NURBOY
DSc, professor (Uzbekistan)

TAHRIRIY HAY'ATI:

Muhiddinov Muslihiddin
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilorom Salohiy
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Sodiqov Qosimjon
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Binnatova Almaz Ulvi
f.f.d., professor (Ozarbayjon)
To'xliyev Boqijon
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Shodmonov Nafas
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Asadov Maqsud
f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Yo'ldoshev Qozoqboy
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Jo'raqulov Uzoq
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Funda Toprak
f.f.d., professor (Turkiya)
Nabiulina Guzal
f.f.d., professor (Tatariston)
Yusupova Dilnavoz
DSc, professor (O'zbekiston)
Sirojiddin Xo'jaqulov
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Rahim Ibrohim
f.f.d., professor (Afg'oniston)
Turobov Abdurahim
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhitdinova Badia
DSc, professor (O'zbekiston)
Muhammadiyev Ahadjon
DSc, dotsent (O'zbekiston)
Suvonova Jumagul
f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Mirzayev Rahmatilla
y.f.n., dotsent, huquqshunos (O'zbekiston)
Abdullayeva Albina
f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Sultanov Tulkin
PhD, dotsent (O'zbekiston)
Ubaydullayev Normuhammad
PhD, dotsent (O'zbekiston)
Ruzmanova Roxila
dots., mas'ul kotib (O'zbekiston)
Narziyeva Ma'mura
PhD, kotib (O'zbekiston)

ILMIY MASLAHAT KENGASHI

Xalmuradov Rustam
t.f.d., professor (O'zbekiston)
Sirojiddin Shuhrat
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Eshqobil Shukur
O'zbekiston Respublikasida
xizmat ko'rsatgan madaniyat
xodimi, shoir (O'zbekiston)
Rixsiyeva Gulchehra
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Benedek Peri
f.f.d., professor (Vengriya)
Olimov Karomatillo
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dadaboyev Hamidulla
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Shomusarov Shorustam
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dyu Rye Andre
f.f.d., professor (Fransiya)
Hamroyev Juma
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Aftondil Erkinov
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Hasanov Shavkat
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Umurova Go'zal
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Xalliyeva Gulnoz
f.f.d., professor (O'zbekiston)
Alim Labib
f.f.d., professor (Afg'oniston)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Мухиддинов Муслихиддин
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилором Салохий
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Содиқов Қосимжон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Биннатова Алмаз Улви
д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Тухлиев Бокижон
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шодмонов Нафас
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Асадов Максуд
д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Юлдашев Казакбай
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Журакулов Узок
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Фунда Топрак
д.ф.н., профессор (Турция)
Набиуллина Гузаль
д.ф.н., профессор (Татаристан)
Юсупова Дилнавоз
DSc, профессор (Узбекистан)
Сирожиiddин Хужакулов
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Рахим Иброхим
д.ф.н., профессор (Афганистан)
Туробов Абдурахим
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухитдинова Бадиа
DSc, профессор (Узбекистан)
Мухаммадиев Ахаджон
DSc, доцент (Узбекистан)
Сувонова Жумагул
к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Мирзаев Рахматилла
к.ю.н., доцент (Узбекистан)
Абдуллаева Альбина
к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Султанов Тулкин
PhD, доцент (Узбекистан)
Убайдуллаев Нормухаммад
PhD, доцент (Узбекистан)
Рузманова Рохила
доц., отв. секретарь (Узбекистан)
Нарзиева Мамура
PhD, секретарь (Узбекистан)

НАУЧНО-КОНСУЛЬТАТИВНЫЙ СОВЕТ:

Халмурадов Рустам
д.т.н., профессор (Узбекистан)
Сирожиiddин Шухрат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Эшқобил Шукур
Заслуженный работник культуры
Республики Узбекистан, поэт (Узбекистан)
Рихсиева Гулчехра
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бенедек Пери
д.ф.н., профессор (Венгрия)
Олимов Кароматилло
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дадабаев Хамидулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Шомусаров Шорустам
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дю Рье Андре
д.ф.н., профессор (Франция)
Хамроев Джума
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Афтондил Эркинов
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Хасанов Шавкат
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Умурова Гузал
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Халлиева Гулноз
д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Алим Лабиб
д.ф.н., профессор (Афганистан)

EDITORIAL BOARD:

Mukhiddinov Muslikhiddin

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Dilorom Salokhiy

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Sodikov Kosimjon

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Binnatova Almaz Ulvi

Doc. of philol. scien., prof. (Azerbaijan)

Tukhliev Bokijon

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Shodmonov Nafas

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Asadov Makhsud

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Yuldoshev Kozokboy

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Jurakulov Uzok

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Funda Toprak

DSc, prof. (Türkiye)

Nabiulina Guzal

DSc., prof. (Tatarstan)

Yusupova Dilnavoz

DSc, prof. (Uzbekistan)

Sirojiddin Khujakulov

DSc, prof. (Uzbekistan)

Rakhim Ibrokhim

DSc, prof. (Afghanistan)

Turobov Abdurakhim

DSc, prof. (Uzbekistan)

Mukhitdinova Badia

DSc, prof. (Uzbekistan)

Mukhammadiyev Akhadjon

DSc, assoc. prof. (Uzbekistan)

Suvonova Jumagul

PhD, assoc. prof. (Uzbekistan)

Mirzayev Rahmatilla

PhD, assoc. prof. (Uzbekistan)

Abdullayeva Albina

PhD, assoc. prof. (Uzbekistan)

Sultanov Tulkin

PhD, assoc. prof. (Uzbekistan)

Ubaydullayev Normuhammad

PhD, assoc. prof. (Uzbekistan)

Ruzmanova Rokhila

Assoc. prof., Exec. Sec. (Uzbekistan)

Narziyeva Ma'mura

PhD, Secretary (Uzbekistan)

SCIENTIFIC ADVISORY BOARD:

Khalmuradov Rustam

Doc. of technic. scien., prof. (Uzbekistan)

Sirojiddinov Shukhrat

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Eshqobil Shukur

Honored Worker of Culture of the Republic of Uzbekistan, poet (Uzbekistan)

Rikhsieva Gulchekhra

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Benedek Peri

Doc. of philol. scien., prof. (Hungary)

Olimov Karomatullo

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Dadaboev Khamidulla

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Shomusarov Shorustam

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Dyu Rye Andre

Doc. of philol. scien., prof. (France)

Khamroev Juma

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Aftondil Erkinov

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Khasanov Shavkat

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Umurova Guzal

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Khallieva Gulnoz

Doc. of philol. scien., prof. (Uzbekistan)

Alim Labib

Doc. of philol. scien., prof. (Afghanistan)

Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадқиқот город Ташкент,

улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,

Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

NAVOIY NASRI VA NAZMI NAFOSATI

1.	Muslihiddin Muhiddinov AMIR XUSRAV DEHLAVIY VA ALISHER NAVOIY “XAMSA”LARINING BIRINCHI DOSTONLARIDA SO‘FIYLAR AXLOQIY QIYOFASINING QIYOSIY TALQINI.....	9
2.	Abdurrahman GÜZEL KAYGUSUZ ABDAL’IN BİLİNMEYEN ÇAĞATAYCA BİR GAZELİ.....	20
3.	Dilorom SALOHIY ALISHER NAVOIY IJODINING BADIY MOHIYATI HAQIDA MUMTOZ TADQIQOT.....	29
4.	Usmon QOBILOV ALISHER NAVOIY “XAMSA”SINING XX ASR BOSHLARIDAGI ILMIY TALQINIGA DOIR.....	35
5.	Sirojiddin XO‘JAQULOV O‘ZBEK ADABIYOTIDA BAZMU RAZM YOKI HAYOT VA SHODLIK MANZUMASI BORASIDA MUHIM TADQIQOT.....	47
6.	Dilnavoz YUSUPOVA ALISHER NAVOIYNING HIKMAT ILMIDAGI USMONLI IZDOSHI.....	54
7.	Mubarak ATANIYAZOVA “FAVOYID UL-KIBAR” DEVONIDA KEKSALIK SIMFONIYASI.....	65
8.	Badea MUHIDDINOVA ROSSIYA NAVOIYSHUNOSLIGIDA ALISHER NAVOIY HAYOTI VA IJODINING TADQIQI.....	79
9.	Atilla Nazim o‘g‘li SULAYMANLI ERKIN VOHIDOVNING NAVOIY POETIKASIGA INTERPRETATSION YONDASHUVI (“G‘azal sehri” turkumida besh g‘azalning poetik-falsafiy talqini).....	85
10.	Diyora ABDUJALILOVA ALISHER NAVOIYNING “HAYRAT UL-ABROR” VA YAHYOBAY TOSHLIJALINING “GULSHAN UL-ANVOR” DOSTONLARIDA POETIK ARXITEKTONIKA.....	91
11.	Dilrabo NAZAROVA TEMURIYLAR DAVRIDA XAMSANAVISLIK.....	98

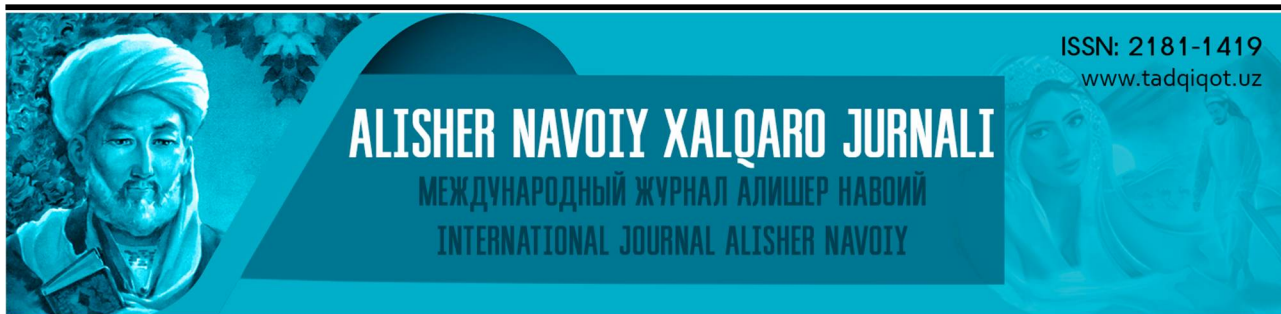
NAVOIY VA TILSHUNOSLIK MASALALARI

12.	Kemal Yavuz ATAMAN ALİ ŞİR NEVÂÎ’NİN TÜRK DİLİ VE HALKIN DİLİ TERCİHİNİN KURANÎ TEMELLERİ.....	103
13.	Zokir BAYNAZAROV ETNONIMLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI VA ULARNING TARIXIY LISONIY MANZARADAGI O‘RNI (<i>Alisher Navoiy asarlari misolida</i>).....	112

NAVOIYSHUNOSLIKKA BAXSHIDA UMR

14.	Aftondil ERKINOV G‘ARB VA SHARQ: IBODULLA MIRZAYEVNING Y.E.BERTELS ILMIY MEROSI TARJIMALARI MASALASI.....	119
15.	Olimjon DAVLATOV HAZRAT NAVOIY ZIKR QILGAN TERMIZLIK AVLIYOLAR.....	126

16. Abdurayim TUROBOV	
SO‘Z VA MA‘NO XIZMATIDAGI OLIM (<i>professor Ibodulla Kamolovich Mirzayev</i> <i>tavalludining 80 yilligiga</i>).....	131
17. Axadjon MUHAMMADIYEV	
PROFESSOR I.K. MIRZAYEV ILMIY MAKTABI: MILLIY POYDEVOR VA JAHON FILOLOGIK TAFAKKURI INTEGRATSIYASI.....	137
18. Roxila RUZMANOVA	
FILOLOGIK TA‘LIM FIDOYISI.....	141
19. Ma‘mura NARZIYEVA	
O‘ZBEK LINGVOPOETIKASINING ILMIY-NAZARIY ASOSCHISI: ILMIY MEROS VA TADQIQ TAMOYILLARI.....	146

Mubarak ATANIYAZOVA

f.f.f.d., dotsent

Qoraqalpoq davlat universiteti

E-mail: ataniyazova@mail.ru

ORCID: 0000-0002-8421-3366

“FAVOYID UL-KIBAR” DEVONIDA KEKSALIK SIMFONIYASI

For citation: Ataniyazova Mubarak. THE SYMPHONY OF OLD AGE IN THE DIWAN «FAVOYID UL-KIBAR». *Alisher Navoi*. 2026, sp. issue.

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.23324867>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Alisher Navoiyning “Favoyid ul-kibar” devonidagi keksalik mavzusidagi g‘azallarning g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari, qofiya tizimi va obrazlar silsilasi tadqiq etilgan. Tadqiqot natijasida Navoiy keksalikni biologik tanazzul emas, balki ruhiy kamolot va ma’naviy yuksalish bosqichi sifatida talqin etgan. Maqolada tazod, talmih, tashbih, ishtiyoq, tashxis va tanosub kabi badiiy san’atlarning qo‘llanish mahorati sarlavha ostidagi baytlar misolida tizimli yoritilgan. Jismoniy inqirozning *eski tok*, *mushkning kofur bo‘lishi* kabi ramziy obrazlar orqali majoziy va istilohiy ma’nolari falsafiy jihatdan talqin qilingan.

Kalit so‘zlar: Alisher Navoiy, “Favoyid ul-kibar”, keksalik, ishq majoziy, ishq haqiqiy, badiiy san’atlar, inson umri konsepsiyasi.

СИМФОНΙΑ СТАРОСТИ В ДИВАНЕ «ФАВОЙИД УЛЬ-КИБАР»**Мубарак АТАНИЯЗОВА**

доктор философии по филологическим наукам (PhD), доцент

Каракалпакский государственный университет

E-mail: ataniyazova@mail.ru

ORCID: 0000-0002-8421-3366

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются идеологические и художественные особенности, система рифмовки и образные ряды газелей Алишера Навои на тему старости в сборнике «Фавойид уль-кибар». Автор обосновывает, что Навои интерпретирует старость не как биологический упадок, а как этап духовной зрелости и возвышения. В статье на примере газелей систематически освещается применение таких художественных приемов, как тазод, талмих, ташбих, иштикак, васф и таносуб. Символические образы, такие как старая виноградная лоза и превращение мускуса в камфору, помогают философски раскрыть глубокий смысл физического увядания человека.

Ключевые слова: Алишер Навои, «Фавойид уль-кибар», старость, метафорическая любовь, истинная любовь, художественные приемы, концепция человеческой жизни.

THE SYMPHONY OF OLD AGE IN THE DIWAN «FAVOYID UL-KIBAR»

Mubarak ATANIYAZOVA

PhD in Philological Sciences, Associate Professor

Karakalpak State University named after Berdakh

E-mail: ataniyazova@mail.ru

ORCID: 0000-0002-8421-3366

ABSTRACT

This article examines the ideological and artistic features, the rhyme system, and the imagery of Alisher Navoiy's ghazals on the theme of old age in the collection «Favoyid ul-kibar». The author demonstrates that Navoiy interprets old age not as a biological decline, but as a stage of spiritual maturity and elevation. Through the analysis of specific ghazals, the study systematically highlights the use of such poetic devices as tazad (antithesis), talmih (allusion), tashbih (simile), ishtikaq (etymological wordplay), vaf (description), and tanasub (harmonious imagery). Symbolic images, such as the old grapevine and the transformation of musk into camphor, help to philosophically reveal the profound meaning of human physical decline.

Keywords: Alisher Navoiy, «Favoyid ul-kibar», old age, metaphorical love, true love, poetic devices, concept of human life.

Kirish. Alisher Navoiyning “Favoyid ul-kibar” devoni “Xazoyin ul-ma’oni” kulliyotidan o‘rin olgan to‘rtinchi devon bo‘lib, shoir ijodining yetuk bosqichi mahsulidir. Devon nomi majoziy bo‘lib, olimlar tomonidan shartli ravishda “Keksalik foydalari” deb talqin qilinadi. Mazkur maqolada devondagi keksalik mavzusidagi g‘azallar tanlab olinib, ulardagi inson umri, aql va ishq dialektikasi hamda badiiy san‘atlar tizimi tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi keksalik mavzusidagi g‘azallarni badiiy va irfoniy jihatdan yaxlit butunlikda o‘rganishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Tadqiqot jarayonida bir qancha nazariy risolalardan foydalanildi. Asosiy manba sifatida Alisher Navoiyning “Favoyid ul-kibar” devoni [1] olindi. Mumtoz poetika va aruz masalalarida A.Fitratning asarlari [2], A. Hojiahmedovning “Mumtoz badiyat malohati” va “Navoiy aruzi nafosati” [4; 5], Yo.Is’hoqovning “Navoiy poetikasi” hamda “So‘z san‘ati so‘zligi” [6; 8] tadqiqotlari nazariy asos bo‘ldi. Qofiya nazariyasida O.Hamroyeva risolasi [3], ramziy obrazlarni sharhlashda O. Avaznazarovning “Navoiy timsollari so‘zligi” [7], lug‘aviy izohlarda Berdak Yusufning “Mumtoz adabiy asarlar lug‘ati” [9] va M.Ataniyazovning “Mumtoz adabiyot istilohlari qisqacha izohli lug‘ati” [11] manbalaridan foydalanildi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot maqolada ushbu ilmiy metodlar qo‘llandi: matniy-filologik va leksik tahlil metodi: G‘azal matnlaridagi tasavvufiy ramzlar, arxai va majoziy ifodalarning leksik-semantik qatlamlari mumtoz adabiyot lug‘atlari va istilohlari asosida sharh qilindi. Strukturaviy-poetik tahlil: G‘azallarining vazn tabiati, qofiya tizimi hamda radiflarining poetik qurilmadagi o‘rni Yo.Is’hoqov va A.Hojiahmedovning she’rshunoslikka oid nazariy qarashlari asosida tizimli tadqiq etildi. Konseptual-semantik tahlil: Matndagi badiiy san‘atlarning baytlar mantig‘ini shakllantirishdagi vazifalari hamda lirik qahramon ruhiyatidagi evolyutsion jarayonlar bilan bog‘liqligi ilmiy jihatdan asoslandi. Ushbu metodologik majmua she’riy matnni shakl va mazmun yaxlitligida baholash imkonini berdi.

Tadqiqot tahlili va natijalari.

Alisher Navoiyning “Favoyid ul-kibar” devonida Re harfining ra’nolarining rustoxezi “Favoyid”din [1.137] deb nomlangan qismidagi *Qarig‘a garchi sabukruhlug‘ farovondur*, deb boshlanuvchi radifsiz, qofiyalanishiga ko‘ra oddiy, mavzusiga ko‘ra g‘azalini tanladik. Alisher Navoiyning “Favoyid ul-kibar” devoni “Xazoyin ul-ma’oni” kulliyotidan o‘rin olgan to‘rtinchi devon hisoblanadi va tahlil jarayonida bir qancha nazariy risolalardan [2-6] foydalanildi. Bunda shoir majoziy ma’noda inson umrining 60 dan keyingi holatini keksalik davri, deb hisoblaydi. Mazkur

devon nomlanishi ham majoziy bo'lib, shartli ravishda olimlar Keksalik foydalari, deb talqin qilishadi. Devonda, xuddi, shu mazmundagi bir qancha g'azallar o'rin olgan bo'lib, ular hajman kamida 9 baytni tashkil qiladi, biz tahlilga olayotgan g'azal 11 baytdan iborat. Mazkur mavzudagi g'azallarda tushkunlik kayfiyati yo'q, aksincha irfoniy mazmunning yanada to'lishganini va hikmatlar bilan yo'g'rilganini ko'ramiz.

*Qarig'a garchi sabukruhlug' farovondur,
Vale yigitlar aro chun kirar, garonjon dur.*

Ushbu bayt qarilik falsafasini lirik va ijtimoiy-psixologik jihatdan ochib beruvchi ajoyib namunalardan biridir. Muallif bu yerda keksalarning yoshlar muhitidagi ruhiy holati va jamiyatdagi o'rnini nozik kuzatuvchanlik bilan tahlil qilmoqda. *Sabukruhlug' (sabukruhlik)* ruhi yengillik, xushchaqchaqlik, samimiylilik, suhbat yoqimlilik kabi lug'aviy ma'nolarni anglatadi. *Garonjonlik* esa og'ir tabiatli, zerikarli, suhbat malol keladigan, kishiga og'irligi tushadigan ma'nosini anglatadi. Navoiy bu yerda juda chuqur hayotiy haqiqatni – yosh va qari o'rtasidagi dunyoqarash va ruhiyat farqini chizmoqda. Keks inson ma'naviy hayotda qanchalik qadrlı, suhbatı latif bo'lmasin, yoshlarning sho'x va g'ofil dunyosida u "ortiqcha" yoki "zerikarli" bo'lib qoladi. Keksayganda insonning qarashlari jiddiylashadi, u hayotga yoshlar kabi yengiltaklik bilan qaray olmaydi. Shu sababli yoshlar keksalarni o'zlarining erkinliklarini cheklovchi, nasihatgo'y, *garonjon* shaxs sifatida qabul qiladilar. Shoir baytda so'zlarning ziddiyati orqali yuqori musiqiylik va ma'naviy muvozanat hosil qilgan: *keksa - yigit, sabukruhlug' – garonjonluq* kabi tushunchalardan foydalanib tazodni yuzaga chiqargan. *Qari, yigitlar, sabukruh, garonjon* so'zlari inson yoshi va fe'l-atvoriga xos xususiyatlar sifatida bir-birini taqozo etib, go'zal tanosubni yaratgan. Birinchi misradagi ijobiy xususiyat - *sabukruhlikning farovonligi* ikkinchi misradagi *vale* bog'lovchisi orqali salbiy vaziyat - *garonjonlikka* qarshi qo'yiladi va bu bilan fikrning ta'sir kuchi ortadi.

*Habobning havasidin saqolni rang etma,
Oqorsa sabza, ko'karmak yana ne imkondur.*

Bayt qarilik falsafasini, xususan, tabiiy qonuniyatlarga taslim bo'lish va keksalikni munosib kutib olish g'oyasini ifodalovchi shoh baytlardan biri, deyish mumkin. Muallif bu yerda yoshi o'tib qolganda ham yosh ko'rinishga urinadigan, sochini, soqolini bo'yaydigan insonlarni tabiiy tashbihlar orqali nozik va hikmatli tarzda hajv qiladi. *Habob* - suv pufakchasi o'tkinchi, lahzalik va bebaqo narsalarning majoziy ramzidir. Navoiy tabiat fasllar qonuniyatiga bo'ysungani kabi inson ham umr fasllari nizomlariga bo'ysunishi, ongli ravishda qabul qilishini aytib, qarilik qismati o'zgarmas ekanligini tasvir etmoqda. Yigitlik – yoshlikni suv pufakchasiga tashbih qilib, uning tez o'tib ketuvchi foniy ekanligini aytib, keksalikning ulug'vor libosi - oq soch va soqolni sharaflı qilish ruh poklanishidir, demoqda. Birinchi misrada ilgari surilgan fikr tabiatdan – maysalarning qurishi misolida irsoli masal san'atidan foydalangan bo'lsa, bir vaqtning o'zida tashbihni ham yuzaga chiqarmoqda. *Oqormoq – ko'karmak* tushunchalari esa yoshlik va keksalik tushunchalari orasidagi tazodni hosil qilgan. Demak, yoshlikning o'tkinchi bo'lgani kabi keksalik ham fojia emas, balki oxiratni eslatuvchi go'zal imkoniyatdir.

*Chu qad egildi, aso birla dog'i bo'lmas tuz,
Eshitsa tuz, anga bir kunji baytul ahzondur.*

Mazkur baytda eng chuqur irfoniy qarashlar o'z ifodasini topgan. Muallif bu yerda jismoniy qaddning egilishi, dunyodan uzilish va uzlat maqomiga o'tish zaruriyatini poetik mahorat bilan tasvirlaydi. Qarilik qo'lga aso tutqazadi, lekin bu bilan qad tuz – tikka bo'lib qolmaydi, haqiqatni eshitsang eng munosib joy baytul ahzondur, bunda *tuz* so'zi orqali tajnis hosil qilingan, shuningdek bunda talmih san'ati ishlatilgan bo'lib, *Baytul ahzon* – Yoqub alayhissalom o'g'li Yusufdan ayrilgach, yig'lab g'am chekkan uyi degan ma'noni bildiradi. Baytda ilohiy ishq bilan oxirat andishi bilan uzlatda qolish maskani talqin qilingan. Bu shoirning so'z tanlash va ularni uslubiy ishlatishdagi mahoratini ko'rsatadi. Yoydek egilgan qadni aso ham tiklay olmaydi, deyish bilan tashbih va tashxis san'atlaridan foydalanilgan. Baytda o'ziga xos tanosub ham mavjud, ular quyidagi so'zlar vositasida hosil qilingan: *qad, egilmoq, aso, tuz* – insonning jismoniy holatiga oid unsurlarni bildiruvchi so'zlar guruhi bo'lsa, *eshitmoq, baytul ahzon* inson ichki ruhiy holatining mukammal portretini hosil qilmoqda.

*Chuqurg'a tushti chu ko'z, go'yiyo qaviy za'fin,
Nazar qilur uyatidin chuqurg'a pinhondur.*

Shoir bu yerda inson keksayganda ko'zlarining ichiga botib, kalla suyagi chuqurchasida chuqurroq joylashishini o'zgacha bir go'zal falsafiy sabab bilan izohlaydi. *Qaviy za'fin* - o'zining o'ta zaiflashib qolganini, kuchsizligini - ko'rish qobiliyatining pasayganini; *nazar qilur* - ko'radi, qaraydi, mushohada etadi, *chuqurg'a pinhondur* chuqurlikka yashiringandir, berkingandir kabi ma'nolardagi so'zlardan foydalanilgan. Keksayganda yuz terisi va mushaklarga ajin tushib, ko'z atroflari ozishi va ko'z soqqasi ichkariga cho'kib, *chuqur* bo'lib ko'rinishi kabi hodisalarga nafsiy va xulqiy mantiq yuklaydi. Navoiyning fikricha, inson yoshligida hamma narsani o'tkir nigoh bilan ko'rgan quvvatli ko'z, endi oldingidek ko'ra olmayotganidan xijolat bo'lib, chuqurlikka yashirinadi, husni ta'lil san'ati asosida go'zal poetik manzara yaratadi. Ko'zni esa xuddi insoniy holatlarga tushirib tashxisning chiroyli namunasini keltirmoqda. Baytda lafziy takrir ham mavjud: birinchi misradagi chuqurg'a ikkinchi misrada ham aynan takrorlanib o'ziga xos ohangdorlikni, musiqiylikni ta'minlagan, aynan shu so'zlarda tajnis ham aytilmoqda. Demak, ko'z nurining so'nishi va uning ichkariga chekinishi - insonning endi tashqi o'tkinchi dunyo go'zalliklaridan yuz o'girib, o'z ichki olamiga (ruhiga) qarash vaqti kelganiga va buning oxirgi imkoniyat bo'lishi mumkinligiga ham ishoradir.

*Darig'kim, qaridim zuhd-u faqr lofi bila,
Vale ishim yoshurun barcha jurmu isyondur.*

Ushbu bayt mazkur g'azalning eng dramatik, lirik va estetik cho'qqisidir. Shoir bu yerda barcha jismoniy o'zgarishlar (soch oqorishi, qad egilishi, ko'z botishi) tahlilidan so'ng, eng og'ir masalaga - ichki ma'naviy holat, umr sarhisobi va Ilohiy hisob-kitob oldidagi qo'rquv (tavba) motiviga o'tadi. *Darig'kim* kuchli o'kinch, nadomatni ifodalovchi so'z, *Zuhd* taqvoni, parhezkorlikni ifoda etadi. *Faqr* darveshlikning oliy maqomini anglatadi. Baytda inson uchun eng illat *riyo* ekanligi aytilgan - zohir va botinning ayri ekanligiga ishora. Navoiy keksaygan chog'ida o'z umrini sarhisob qilgan ekan, o'ziga nisbatan shafqatsiz darajada samimiy va talabchan munosabatda bo'ladi. U o'zini xalq oldida "ulug' shayx" yoki "taqvodor" hisoblanishini va bunda pinhoniylar gunohlar yotgan bo'lishi mumkinligidan chuqur qayg'uda. Mazkur ifodada malomatiylilikning g'oyalarining ham unsurlari mavjud bo'lib, bunda o'zining yaxshi amallarini yashirib, odamlarga o'zlarini gunohkordek, aybdordek ko'rsatish va shu orqali kibrni o'ldirish maqsad qilinadi. Baytda lirik qahramon o'z nafsini malomat qilmoqda, o'zini Haq oldida tamoman gunohkor sezib, chin dildan tavba qilmoqda. Baytda zuhd-u faqr va jurmu isyon tushunchalari orqali tazod san'atidan foydalanilgan bo'lsa, *Darig'kim* so'zi baytda lirik pafosni va dramatik keskinlikni oshiruvchi nido san'atini hosil qilgan. Bu so'z o'quvchida qahramonga nisbatan chuqur hamdardlik uyg'otadi. *Zuhd, faqr, jurm, isyon* so'zlari islomiy-falsafiy va axloqiy tushunchalar sifatida [7. 288] o'zaro bir tizimni tashkil etib, tanosub, *Iqror* - tavba san'ati orqali asarning realistik quvvatini va insoniy samimiyatini oshirgan. Natijada, nafs ustidan shafqatsiz go'zal hukm o'qilgan.

*Xudoy uchun qiling, ey porso yigitlar, shukr,
Ki sizga jurmu gunahdin Xudo nigahbondur.*

Bayt didaktik xulosadek jaranglab, aforizmlik kasb etgan. Endi shoir butun diqqatini yoshlarga qaratadi. Baytda istilohiy ma'nodagi so'zlar ishlatilgan, *porso* taqvodor, pokdaman, gunohlardan uzoq, solih va iymonli, *nigahbondur* asraguvchidir, himoya qilguvchidir, qo'riqchidir. Navoiy donishmandlik nuqtai nazaridan yoshlik davriga baho beradi. Yoshlik nafsning eng jo'shqin, xato va gunohlarga moyillik eng yuqori bo'lgan xavfli palla ekanligini aytadi. Agar yosh inson *porso yigit bo'la olsa*, bu unga Allohning bergan buyuk marhamati va himoyasidir - *nigahbondur*. Ibadatning eng afzali yoshlikda qilinganidir. Shoir «*Ey porso yigitlar*», deb nido san'atidan foydalangan va bayt qa'riga didaktik ruhni joylagan. Yosh avlodga to'g'ridan-to'g'ri murojaat qiladi. Bu usul baytning ta'sir quvvatini va undagi pand-nasihat (didaktik) ruhini yanada kuchaytiradi. Oldingi baytdagi keksa oshiqning «*jurm-u isyon*» ichida qolgani bilan ushbu baytdagi *porso yigitlar* bilan o'zaro zid qo'yilgan. Bu o'quvchiga «Keksayib pushaymon bo'lguncha, yoshlikda pok yasha» degan falsafani beradi. *Porso, shukr, Xudo, nigahbon* so'zlari diniy-axloqiy va ma'naviy tushunchalar tizimini; *jurm*

va *gunah* soʻzlari esa ularga qarshi salbiy qutbni hosil qilib, mukammal konseptual mutanosiblik yaratgan. Baytda oʻziga alliteratsiya ham mavjud boʻlib, ichki ritm va musiqiylikni taʼminlagan.

Yigit bila qarigʻa zuhd birla isyonda,

Yoʻq ixtiyor munga qahr, anga ne ehsondur.

Ushbu baytda inson hayotining ikki muhim davri - yoshlik va qarilikni islom falsafasidagi eng jiddiy tushunchalar: *zuhd* (taqvo), *isyon* (gunohkorlik), *ilohiy iroda*, *qahr* va *ehson* prizmasi orqali chuqur tahlil qiladi. Baytda kalom ilmidagi «Jabr va ixtiyor» (inson irodasining erkinligi yoki taqdirga boʻysunishi) masalasiga shoir urgʻu beradi. Insonning yoshligida pok yashashi yoki keksayganda gunohga botishi (yoki aksincha) faqat insonning oʻz kuchi bilangina boʻlmaydi, balki unda ilohiy irodaning, taqdirning oʻrni katta, deyilmoqda. Navoiy asarda bir haqiqatni yashirincha qiyoslaydi: Yigit kishi qoni qaynab turgan, nafs baland palla yashaydi. Uning gunoh qilish ehtimoli yuqori. Ammo qariya hayotni koʻrgan, nafs sovigan, oʻlim yaqinlashgan inson. Agar yosh yigit gunoh qilsa, unda nafs ustun kelgani uchun qaysidir maʼnoda unga «qahr» munosabati boʻlishi tabiiy. Biroq hamma narsani koʻrib, oʻlim boʻsagʻasida turgan qariya gunoh qilsa, u ilohiy kechirimga koʻproq muhtoj boʻladi, ayni paytda uning gunohi yanada xunukroq koʻrinadi.

Navoiy falsafiy-irfoniy gʻoyani baytda geometrik aniqlikda, mukammal badiiy oʻlchovlar bilan joylashtirgan: bayt mumtoz sheʼriyatdagi Laffu nashri murattab (tartibli) [8. 320.] sanʼatining mukammal namunasidir. Birinchi misrada keltirilgan soʻzlar ikkinchi misradagi soʻzlarga ketma-ketlikda mos keladi:

Yigit (1-soʻz) - *Munga qahr* (2-misradagi 1-tushuncha);

Qari (2-soʻz) - *Anga ehson* (2-misradagi 2-tushuncha).

Bayt bir nechta oʻzaro zid tushunchalarning qarama-qarshiligi ustiga qurilgan:

Yigit - *Qari* (Yosh boʻyicha kontrast); *Zuhd* - *Isyon* (Amal boʻyicha kontrast); *Qahr* - *Ehson* (Natija boʻyicha kontrast). Shoir ikkinchi misraning oxirida *Ne ehsondur?*, deb ritorik soʻroq qoʻllaydi. Bu orqali u qariyaning keksayib turib gunoh qilishi mantiqsizlik ekanini va bu holatda ilohiy marhamatga umid qilish naqadar ogʻir andisha ekanini urgʻulaydi.

Ushbu bayt Alisher Navoiyning shafqatsiz hayotiy xulosasidir. Shoir ushbu oʻrinda *yoshlik gʻanimatligi*, *vaqt qadri* va *keksalikdagi kech qoling*an pushaymonlikning foydasizligi masalasini mutlaq mantiqiy mezon bilan tahlil qiladi. Baytda vaqt gʻanimatligi, imkoniyat hududsiz va cheklanganligiga ishora mavjud. Inson keksayganda jismonan zaiflashadi, koʻzi ojizlashadi, oyoq-qoʻli qaltiraydi. Endi uning gunoh qilishga yoki xato ishlarga borishga moddiy kuchi ham yetmaydi. Shoir aytmoqchiki, qariganda gunohlardan tiyilish va tavba qilish koʻpincha tabiiy ehtiyoj yoki chorasizlikdan boʻladi. Yoshligini gʻaflatda oʻtkazib, qariganda «oh-voh» qilish vaqtini ortga qaytara olmaydi. Navoiy ushbu taʼlimiy hukmning taʼsirchanligini oshirish uchun aniq va keskin poetik vositalarni qoʻllagan, yigitlik va qarilik (tazod), ikkinchi misradagi «*Ne sud...*» (Nima foyda?) soʻrogʻi javob talab qilmaydi. Bu «*Hech qanday foydasi yoʻq!*» degan qatʼiy hukmning soʻroq shaklidagi emotsional ifodasi boʻlib, ritorik soʻroq orqali inkor etilgan. Ikkinchi misrada irsoli masaldan foydalanib, xalq orasidagi «*Soʻnggi pushaymon - oʻzingga dushman*» degan matalning falsafiy va sheʼriy muqobili sifatida shakllangan va xuddi hikmatli maqoldek jaranglaydi. Gʻazaldagi mantiqiy zanjir quyidagicha: *Ijtimoiy holat* - *Tashqi koʻrinish* - *Jismoniy inqiroz* - *Hayo* va *Uyat* - *Ichki iqror* - *Yigitlarga nasihat* - *Falsafiy mezon* - *Ogohlantirish*. Navoiy ushbu gʻazali orqali insonga oʻz vaqtida hushyor tortishni, umrning har bir pallasini oʻz maqomiga loyiq yashash lozimligini nasihat qiladi.

Navoiyo, yema gʻam, ne uchunki, bahri karam

Chu urdi mavj, borigʻa umidi gʻufrondur.

Ushbu bayt gʻazalning maqtaʼsi, yaʼni muhr bayti hisoblanadi, lirik qahramon ushbu yakuniy baytda Allohning cheksiz marhamatiga suyanadi, shoir oʻz-oʻziga tasalli berish orqali gʻazalni umidsizlik bilan emas, balki *buyuk ilohiy magʻfirat umidi* bilan yakunlaydi. Baytdagi *Bahri karam* ilohiy marhamat, lutf dengizi, maʼrifat ummoni, demakdir. *Chu urdi mavj* - qachonki toʻlqinlansa, joʻsh urib koʻpiksa, *Borigʻa* - barcha yaratilganlarga, hamma gunohkor bandalarga, *Umidi gʻufrondur* - gunohlarning kechirilishidan umid bordir. Allohning Karimlik sifatiga ishora qilingan. Islom falsafasida moʻmin kishi har doim «Xavf va rajo» - qoʻrquv va umid oʻrtasida yashashi kerak, degan

qoida bor. Gʻazalning oʻrtasidagi baytlarda lirik qahramon oʻz gunohlarini oʻylab qattiq qoʻrqadi, vijdonan eziladi (xavf maqomi). Ammo soʻnggi baytga kelib, umidsizlikka tushib qolmaydi, balki yaratganning marhamatiga (rajo maqomiga) yuzlanadi. Bandaning qilgan gunohlari qanchalik koʻp boʻlmasin, ular cheksiz Ilohiy marhamat ummoni (*bahri karam*) oldida dengizga tashlangan bir tomchi kabitir. Agar Xudo Oʻz rahmati bilan joʻsh urib toʻlqinlansa, u har qanday ulkan gunoh va isyonlarni yuvib yuborishga qodirdir. Bu qarash keksaygan va oʻlim boʻsagʻasida turgan insonga ruhiy tasallini beradi. Bu baytda ham shoir anʼanaviy nido sanʼatidan foydalangan. Bir qancha tashbihlarni ham kuzatamiz: *Bahri karam* Lutf ummoniga oʻxshatilgan. Uning bandalarga gunohlarini kechirib, inoyat koʻrsatishi esa dengizning toʻlqinlanishiga qiyoslanadi. Bu bilan shoir mahobatli umidvorlik bilan sugʻorilgan tasvirni yuzaga chiqaradi. Oldingi baytlardagi *jurmu isyon, pushaymondur* kabilar ushbu baytdagi xursandchilikka undash - *yema gʻam*” va kechirim - *gʻufron* soʻzlari bilan goʻzal maʼnaviy kontrast hosil qilgan. Baytda oʻziga xos tanosub ham mavjud boʻlib, bayt poetikasini yanada boyitgan: *Bahr, mavj urmoq* soʻzlari dengiz tabiatiga oid elementlar sifatida; *karam, gʻam, gʻufron* soʻzlari esa ruhiy-maʼnaviy tushunchalar sifatida oʻzaro mukammal mutanosiblik zanjirini yaratadi.

Bayt butun boshli gʻazalning kompozitsion va gʻoyaviy yechimi vazifasini bajaradi. Janr qonuniyatiga koʻra, muallif oʻz taxallusini nido sanʼati orqali keltirib, falsafiy umumiylikdan xususiy kechinmaga koʻchadi. Mubolagʻali istiora *Bahri karam* hamda *mavj urmoq* birikmalari orqali yaratilgan mukammal allegorik manzara Navoiy lirikasi uchun xos boʻlgan monumental uslubning yorqin namunasi boʻlgan.

Gʻazal biologik va ijtimoiy fenomen hisoblangan qarilik davrining mukammal dunyoviy hamda tasavvufiy modelini yaratib beradi. Shoir jismoniy tanazzulni ruhiy yuksalish va evolyutsiyaning eng yuqori choʻqqisi sifatida tahlil qiladi. Asarning gʻoyaviy chizigʻi dinamik xarakterga ega boʻlib, u uchta asosiy bosqichdan iborat: *Jismoniy inqiroz va ijtimoiy begonalashuv; Vijdon andishi va tavba; Ilohiy marhamat va tasalli*. Shoir falsafiy hukmlarni kitobxonga taʼsirchan yetkazish uchun geometrik aniqlikdagi badiiy qurilmadan foydalangan: tazod va ranglar simvolikasi; laffu nashri murattab va irsoli masal: husni taʼlil va tashxis kabi badiiy kashfiyotlar gʻazalning estetik taʼsirini taʼminlaydi.

Ey aql, qilmagʻil koʻp tavsanligʻ-u harunluq, - deb boshlanuvchi gʻazali shoirning «Favoyid ul-kibar» devonining Qof harfining qiyomatlarining qironi “Favoyid”din, deb nomlanuvchi qismidan oʻrin olgan [1.317]. Gʻazal radifsiz boʻlib, qofiyalanishiga koʻra oddiy boʻlib, hajman 9 baytdan iborat, *harunluq – zabunluq*, - *nigunluq*, - *rahnamunluq*, - *dunluq*, - *besukunluq*, - *lolagunluq*, - *jununluq*, - *yurunluq*, - *toleozmunluq* kabi soʻzlar oʻzaro qofiydoshlikni tashkil qilib, mutlaq qofiyani hosil qilgan.

Alisher Navoiy ijodida, xususan, uning lirik sheʼriyatida *Aql obrazi* juda murakkab, serqirra va falsafiy asosga ega tushunchadir. Navoiy gʻazaliyotining bosh mavzusi - Ilohiy Ishqdir. Bu yerda Aql koʻpincha Ishqning dushmani yoki uning darajasiga yetolmaydigan ojiz kuch sifatida tasvirlanadi, aql insonni dunyoviy qonun-qoidalar, hisob-kitob va ehtiyotkorlik chegarasida ushlab turadi. Ishq esa bu chegaralarni buzib oʻtishni talab qiladi. Oshiq qalbida haqiqiy ishq olovi yonganda, aql oʻz hukmini yoʻqotadi va jununlik boshlanadi. Odatda, mumtoz sheʼriyatda *Aqli juzʻ* - kichik (dunyoviy) aql insonning kundalik tirikchilik, moddiy manfaat va hisob-kitob bilan bogʻliq aqlidir. Lirikada tanqid qilinadigan, ishqqa toʻsqinlik qiladigan aql aynan shu, negaki u sovuqqon, matematik aql hisoblanadi, lekin imkoniyati cheklangan. *Aqli kull* – mutlaq, komil ilohiya aql, imkoni cheksiz. Bu borliqning mohiyatini, Yaratganning hikmatini anglaydigan oliy tafakkurdir, Ilohiy nur bilan uygʻunlashtirilgan, u insonni toʻgʻri yoʻlga, maʼrifatga yetaklaydi. Shoirning maʼrifiy, falsafiy gʻazallari va qitʼalarida Aql insonni nafs balosidan, yomon illatlardan asraydigan qalqon sifatida majoz qilinish bilan birga u qalbga muhtojligi ham ramzlar orqali talqin qilingan.

Bu gʻazal Alisher Navoiyning yuksak badiiy mahorat bilan yozilgan ishqiy-falsafiy asarlaridan biridir. Undagi qofiyadosh soʻzlar gʻazalning umumiy gʻoyasi va mazmunini ochib berishda muhim badiiy vazifani bajargan. - *luq* qoʻshimchasi bilan hosil boʻlgan *harunluq, zabunluq, nigunluq, rahnamunluq, dunluq, besukunluq, lolagunluq, jununluq, yurunluq, toleozmunluq* kabi mavhum otlar qofiya boʻlib kelmoqda. Bu soʻzlar ohangdoshlik bilan birga ilohiy ishq falsafasiga asoslanib,

oshiqning ruhiy holatini ifodalash uchun xizmat qilgan. Matla'da Aql o'ziga harunluq - qaysarlik xususiyati bilan va Ishq ishq oldida zabunluqqa mahkum g'oyasi asosida zidlantirish san'atidan foydalanilgan va natijada ilohiy ishq aqldan ustun, deb xulosalangan. Nigunluq - boshi egilganlik, teskarilik kabi ma'nolarni ifodalaydi, bu baytda Ishq qudrati qarshisida nafaqat inson, balki butun koinot - charxi a'zam ham boshi egilgan, negaki osmonning aylanishi va quyoshning nur sochishi mana shu ilohiy ishqning ta'siridandir. Rahnamunluq - yo'l ko'rsatuvchilik, yo'l boshchilik, degan ma'noda ishlatilgan. Bu baytda Xizr alayhissalomning zulmatdan hayot suvini (Aynul hayot) topgani tashbih qilinadi. Hijron zulmatida qolgan oshiqqa ilohiy vasl suvini topishda Tangrining O'zi «rahnamunluq» qilishiga ishora bor. Dunluq - tubanlik, pastkashlik. Navoiy ishq mashaqqatlarini chekish orqali inson ma'naviy yuksalishini aytadi. Ishq o'tida «tavshalmagan» - toblanmagan odam hali komillikka erishmagani uchun undan «noodamiylik» va «dunluq» ketmaydi. Qofiya insonlik mezonini belgilashga xizmat qilgan. Besukunluq - bezovtalik, tinchsizlik. Hijron azobida oshiq sabrli bo'lishi kerak, ammo ishq tabiatan bezovta qiluvchi kuch bo'lgani uchun bu «besukunluq» oshiqning asl qiyofasidir. Lolagunluq - lolarang, qizillik. Tasvirda ranglar tazod asosida ifoda etilgan, hijrondan za'faron bo'lgan yuz qonli ko'zyoshlar oqishi natijasida lolagun bo'lgan. Qofiya baytdagi vizual badiiylikni kuchaytirgan. Jununluq – devonalik. Go'zal tutgan jomda ilohiy ishq sharobidan mast bo'lgan oshiqni ko'rganlar mastlik bilan devonalikni ajrata olishmay hayron. Ilohiy jazba oshiqlikning eng oliy maqomi hisoblanadi. Yurunluq – yamoq, parcha. Oshiqning pok ishq shu qadar yuksakki, hatto jannat hurlari uning eskirgan xirqasini o'zlarining jannat hullalari liboslari uchun yamoq qilib yirtib olishga tayyor. Bu o'rinda majoz va mubolag'a san'ati qofiya bilan go'zal bog'langan. Toleozmunluq - baxtni, taqdirni sinash. Maqta'da Navoiy o'z-o'ziga murojaat qiladi. Agar vasl istasang, boshingga balolar yog'iladi, bu qanday «toleozmunluq», deydi. Ishq yo'li balo va ofatlar yo'li ekani ushbu serma'no qofiya bilan yakunlanadi. Qofiyadosh so'zlarning deyarli barchasi arabcha va forsa asosga turkiy -luq qo'shimchasi [9.528] qo'shilishidan hosil qilinib, o'ziga xos ohangdoshlik hosil qilingan. Navoiy mazkur qofiyalar zamirida oshiqlikning riyozati, ilohiy ishqning shartlari va aql ustidan g'alabasini chuqur falsafiy mazmunda va yuksak musiqiylikda ifodalab bergan.

Harunluq – qaysarlik, bo'yin tovlashlik. Aslan arabcha “harun” – asov, o'jar (ot) so'zidan olingan. Istilohiy ma'nosi, insoniy Aqlning ilohiy ishq qarshisida o'z mantiqi va qoidalarini ustun qo'yishga urinishi, taslim bo'lishni xohlamay isyon qilishi.

Zabunluq – Ojizlik, zaiflik, mag'lub va xorlik. Istilohiy ma'nosi nafs va aqlning Ishq (Tangri sog'inchi) kuchi qarshisida tamomila mag'lub bo'lishi, irodasini ishqqa topshirishi. Nigunluq - to'ng'arilganlik, boshi pastga qaraganlik, teskarilik. Istilohiy ma'nosi butun borliq va falaklarning Allohning ulug'ligi va ilohiy ishq tajalliysi (aksi) qarshisida ta'zimda turishi, bosh egishi.

Rahnamunluq – yo'l ko'rsatuvchilik, yo'l boshchilik, yetakchilik. Istilohiy ma'nosi tariqat yo'lidagi Pir yoki ilohiy madadning (Xizr alayhissalom timsolida) oshiqni hijron zulmatidan haqiqat va vasl nuriga olib chiqishi.

Dunluq - pastkashlik, tubanlik, arimaslik. Istilohiy ma'noda Ilohiy ishqdan benasib, faqat moddiy dunyo tashvishlari va nafs quli bo'lib qolgan odamning ma'naviy darajasi (noodamiylik sifati).

Besukunluq - tinchsizlik, bezovtalik, halovatsizlik. Istilohiy ma'nosi oshiq qalbining Janon (Iloh) sog'inchida doimiy iztirob va hayajonda bo'lishi; solik ruhiyatining Tangriga intilib, dunyoda orom topmasligi.

Lolagunluq – Lola ranglik, qizillik, alvon tusga kirish. Istilohiy ma'nosi hijron azobidan sarg'aygan yuzning qonli ko'zyoshlar bilan yuvilib, ishq shahidi maqomida go'zal va porloq tus olishi (ma'naviy tirilish).

Jununluq – devonalik, jinnilik, aqldan ozish. Istilohiy ma'nosi ilohiy jazba (ilohiy ishq sharobidan mastlik). Bu holatda dunyoviy aql butunlay chekinadi va ruh Tangri bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'lanadi.

Yurunluq – turkiy so'z bo'lib, yamoq, kiyimning yirilgan joyiga qo'yiladigan mato parchasi demakdir. Istilohiy ma'noda darveshona kamtarlik va dunyodan voz kechish ramzi. Bu o'rinda

oshiqning pok ishq shu qadar ulug'ki, hatto jannat hurlari uning eski xirqasidagi yamoqni o'zlariga tabarruk bilishadi.

Toleozmunluq – peshonani, baxt va taqdirni sinab ko'rish. Istilohiy ma'nosi ishq yo'liga kirgan solikning o'z taqdirini xatarga qo'yishi, balo va ofatlarga to'la ilohiy visol yo'lida jonni fido qilishga tavakkal etishi.

Ey aql, qilmag'il ko'p tavsanlig'-u harunluq,

Kim ishq bizga soldi ojizlig'-u zabunluq.

Islom falsafasi, tasavvuf va o'zbek mumtoz adabiyotida insonning ichki dunyosi, ruhiy holati va ma'naviy borlig'ini tushuntiruvchi *to'rtta asosiy markaziy tushuncha* – *aql, ko'ngil, ruh va nafs tushunchalaridir*. Bular insonning jismoniy borlig'ini, ma'naviy hayotini boshqaradi va bir-biri bilan doimiy bog'liqlikda yoki ziddiyatda harakat qiladi. Aql mantiqiy xulosa chiqarish ko'nikmasiga ega bo'lishi kerak, ya'ni mantiqiy tafakkurga ega bo'lishi lozim. Aql ikki xil bo'ladi: *Aqli maosh* (kundalik tirikchilik aqli) va *Aqli maad* (oxiratni va ilohiy haqiqatni anglatuvchi aql), nafsni jilovlashda ruh va ko'ngilga xizmat qiladi. Alisher Navoiy "Hayrat ul-abror"da "Ko'ngul ta'rifida" bobida ko'ngilni Xoja deb ta'riflaydiki, aql Xojaning ko'makchisidir, aynan, sevgi, mehr, shafqat, halimlik, ilohiy zavq, ilhom va kashf kabi fazilatlar joylashgan makon hisoblanadi.

G'azal matla'sida mutafakkir shoir *Alisher Navoiy Aql va Ishq obrazlari orasidagi abadiy nizo* – *paradoks orqali* falsafiy, irfoniy hamda lisoniy qarashlarini badiiy talqin qilgan. So'zlarning lug'aviy va istilohiy ma'nolari asosida shunday sharh qilishimiz mumkin: baytda Aql moddiy dunyo tarozisi, doim foyda-ziyonni hisoblaydi, ehtiyotkorlikka chaqiradi va insonni asov ot kabi o'z hukmiga bo'ysundirishga urinadi – tavsanlik qiladi. Lekin ilohiy haqiqat olamiga qadam qo'yilganda, insoniy aql ojiz qoladi - ishq kelganda aql o'z hukmini yo'qotadi. Oshiq o'z ixtiyorini butunlay Ma'shuqqa topshiradi. Bu yerdagi *ojizlik va zabunlik* salbiy ma'noda emas, balki Ishq qarshisida mutlaq taslim bo'lish, nafs va aql dan kechish – *fanoliq* maqomiga erishish demakdir. Shoir aqlni haddidan oshmaslikka chaqirib, «Ishq maydonida sening mantiqlaring o'tmaydi», demoqdaki, shoir bunda tashxis san'atidan go'zal tarzda foydalangan, tavsanlig' (asov ot) va harunluq (o'jar ot) so'zlari, ojizlig' va zabunluq so'zlari asosida tanosub yuzaga chiqmoqda. Baytda asovlik, keyin o'jarlanish, ishq ta'sirida ojizlanish, keyin zabun bo'lish voqeligi she'riy misralarda tadrij san'atini yuzaga chiqargan, bir vaqtning o'zida misralarda ishlatilgan tushunchalar orasida zidlanish san'atining ham yuzaga chiqishi shoirning komil bir mahoratini ko'rsatmoqda. Bayt o'zining chuqur falsafiy kashfiyoti va mukammal badiiy qurilishi bilan o'zbek mumtoz falsafasining eng go'zal namunalaridan biridir.

Men yo'qki, charxi a'zam to bir quyosh mehrin,

Ishq ichra qilg'ali fosh, o'ldi anga nigunluq.

Shoir bu baytda o'zining shaxsiy kechinmalaridan butun borliq va koinot darajasidagi haqiqatga ko'chadi. *Charxi a'zam* - eng buyuk falak, to'qqizinchi osmon (koinot, falaki atlas). Qadimgi astronomiyada butun borliqni va yulduzlarni harakatlantirib turuvchi eng oliy osmon qatlami hisoblangan. *Mehr* - quyosh, oftob va muhabbat, sevgi kabi har ikkala ma'noda ishlatilib so'z o'yini qilingan. Avvalgi baytda shoir aql va o'zining ojizligini aytgan bo'lsa, bu yerda: «*Ishq qarshisida faqat inson emas, balki butun borliq tizimi ham ojiz va bo'ysunuvchidir*», degan fikrni ilgari suradi. Mumtoz tasavvufiy adabiyotda ilgari surilgan falsafasiga ko'ra, koinot va sayyoralarining to'xtovsiz aylanishiga sabab - ularning Ilohiy jamolga bo'lgan ishqidir. *Charxi a'zam* ham Haq taoloning muhabbat nuri (Quyosh) ta'sirida boshini egib, mast va devonadek tinimsiz aylanadi. Inson: mikrokosm – kichik olam (olami sug'ro) va makrokosm – katta olam yoki koinot ham ilohiy qonuniyatga bo'ysunadi, har ikkalasini harakatlantiruvchi kuch – Ishqdir. Baytda husni ta'lilning go'zal ko'rinishi qo'llanilgan, ya'ni astronomik hodisa – osmon gumbazining aylanishi va sayyoralar harakati o'z-o'zidan yuz bermaydi, balki u «Quyosh mehrini fosh etgani sababli», ya'ni Ilohiy ishqdan boshi aylanib, *nigun* bo'lib. Mehr so'zi quyosh va muhabbat ma'nolarini ifodalash orqali iyyom san'ati yuzaga chiqmoqda va bunda mubolag'aning g'uluv darajasi ham mavjud. Charx, a'zam, quyosh, mehr so'zlari koinot, falakiyotga oid tushunchalar bo'lib tanosubni hosil qilgan. Insonning ishq yo'lidagi «nigunligi» (boshi egikligi) tabiiy hol, chunki hatto eng ulug' osmon ham bu qudrat qarshisida egilib, sajda qilgan holatdadir.

Kim hajr zulmatida itsa, ne tongki, qilg'ay,

Aynul hayot vaslin ham Xizr rahnamunluq.

Ushbu baytda shoir ishqiy iztirob (hajr) va uning yakuniy mukofoti (vasl) masalasini islomiy-sharqona mifologiya hamda tasavvuf timsollari orqali yuksak badiiyat bilan tahlil etadi. *Itsa* (yo *'qolsa / adashsa*) – qadimiy turkiy soʻz boʻlib, yitmoq, adashmoq, gʻoyib boʻlmoq maʼnosida kelgan. *Aynul hayot* (*Ayn al-hayot*) - tiriklik suvi, abadiy hayot baxsh etuvchi chashma, islomiy mifologiyada Obi hayot. *Xizr* (*Xizr alayhissalom*) – islomiy rivoyatlarda zulmat dunyosidan abadiy tiriklik suvini topib ichgan va adashganlarga yoʻl koʻrsatuvchi, umri boqiylik timsoli boʻlgan zot. Zulmat va Nur majoziy obrazlarining shakllanishi uzoq tarixga ega va bu alohida bir mavzu. Rivoyatlarga koʻra, Obi hayot – Aynul hayot dunyoning eng qorongʻu joyida – Zulmatda joylashgan, Xizr u yerga borib, suvni topgan. Shoir bu oʻrinda *hajrni Zulmatga, vaslni esa Aynul hayotga* oʻxshatmoqda. Oshiq yor vasliga birdaniga erisha olmaydi. U avval ayriliq iztiroblarini, yaʼni nafsni sinovlarini, zulmat bosqichlarini bosib oʻtishi kerak. Agar bosqichlardan muvaffaqiyatli oʻta olsa, oshiqqa gʻayb olamidani ruhiy madad – *Xizr rahnamoligi* keladi va vaslga erishadi. Xizr, Zulmat, Aynul hayot soʻzlari bilan shoir talmih sanʼatidan foydalangan. Baytda oʻziga xos tashbihlar ham mavjud: hajr zulmatga oʻxshatilsa, vasl aynul hayotga oʻxshatilgan. Maʼnoviy jihatdan uzviy bogʻlanib kelgan zulmat, aynul hayot, Xizr va rahnamunluq kabi soʻzlar bilan tanosub sanʼati yuzaga chiqmoqda. Aynul hayot soʻzi ham ramziy (yorning hayot baxsh etuvchi labi - visol), ham oʻz (obi hayvon) maʼnosida ishlatilib iychom sanʼatini hosil qilgan. Oshiq chekkan iztiroblar, bosib oʻtgan riyozatlar mukofoti ilohiy madad Xizr obrazi bilan talqin qilinmoqda.

To ishq shiddatida tavshalmas odamizod,

Noodamiyliq andin ketmas yiroq-u dunluq.

Bayt maʼnaviy-falsafiy va axloqiy xulosa shaklida boʻlib, aforizm darajasiga oʻsib chiqqan. *Shiddat* - kuch, shiddat, ogʻirlik, qiyinchilik, sinov bosqichlari. *Tavshalmas* (*tavshalmoq*) - qadimgi turkiy soʻz, pishmoq, chiniqmoq, tarbiyalanib yetilmoq maʼnosini bildiradi. *Noodamiyliq* - vahshiylik, insoniylikdan yiroqlik, tubanlik, hayvoniy tabiat. Shoir “Hayrat ul-abror” dostonida Iymon bobida odam va odamiyning farqini nazmiy-falsafiy yoʻlda quvvatlab ketadi, baytda aynan shu fikr yana bir bora ilgari surilgan, yaʼni biologik mavjudlik inson, degani emas, inson boʻlish uchun nafsning noodamiylikka olib keluvchi tubanliklari tarbiyalanmogʻi lozim. Bunda odamdagi kibr, hasad, baxillik kabilarni ishq oʻz azobli sinovlari, shiddati bilan tarbiyalaydi. *Ishqsizlik, ayni tubanlik* - ishqdan bebahra qolgan qalb qotib qoladi va undan pastkashlik – *dunluq* ketmaydi. Odamizod va noodamiyliq oʻzaro zidlanib, ishqning shiddati va nafsning dunluq holati ham kontrast qilingan. Ishq shiddatida *tavshalmoq* iborasida bir vaqtning oʻzida ham maʼnaviy olovda toblanish, ham hayot sinovlarida sinalish maʼnosidagi yashirin kinoya ham deyish mumkin. Ishqsizlik inson maʼnaviy dunyosining tanazzuli boʻlib, *noodamiyliq, yiroqlik, dunluq* soʻzlari bilan tanazzul tadrijini badiiy talqin qilgan. Shoir bu bayt orqali oʻzining insonparvarlik gʻoyalarini eng yuqori nuqtaga olib chiqadi.

Bu ishq pok birla xirqamni hur-u rizvon

Yirtishlar qilurgʻa hullalarin yurunluq.

Ushbu bayt gʻazalning eng salobatli baytlaridan biri boʻlib, *Ilohiy Ishqning oxirat olamidagi sharafini* mislsiz poetik boʻyoqlarda tasvirlaydi. Ayrim soʻzlar lugʻatini koʻrib chiqamiz. *Ishqi pok* - nafs va dunyoviy manfaatdan xoli boʻlgan, ilohiy, toza muhabbat. *Xirqa* - darveshlar, soʻfiylar va oshiqlar kiyadigan, odatda jundan toʻqilgan, yamoqli kiyim. Tasavvufda nafsning faqirlik ramzidir. *Yirtishlar qilurgʻa* – bu yerda talashmoq, yirtib-yulqib olishga intilmoq. Tasavvuf sheʼriyati falsafasida, xususan, Rabia al-Adaviya, Jaloliddin Rumiy va Alisher Navoiy qarashlarida Haqiqiy Ishq maqomi – sharafi masalasi oʻziga xos badiiy talqin qilingan [10.160]. Xirqa va hulla tushunchalari orqali shoir tazodga asoslangan poetik tasvir yaratmoqda. Oshiqning bu dunyodagi moddiy qashshoqligi va kamsitilgan kiyimi – *xirqasi*, aslida, uning ruhiy boyligidirki, Jannat *hullalari uchun yurunluq* – yamoq boʻlish darajasida qimmatbahodir. Shoir nur, rizvon va hulla kabi oxirat va gʻayb olami bilan bogʻliq tushunchalarga ishora qilish orqali talmih sanʼatidan foydalangan, baytning maʼnoviy tasvirida esa mubolagʻaning eng yuqori darajasi gʻuluv sanʼati bilan lirik qahramonning nafsiy maqomining yuqori ekanligiga ishora qilgan. Bir vaqtning oʻzida xirqa va hulla istilohlari

yordamida mohirlik bilan tazodli tasvir yarata olgan. *Xirqa, yirtishlar, yurunluq* soʻzlari kiyimga oid tushunchalar boʻlsa, *hur, Rizvon, hulla* soʻzlari Jannat bilan aloqador soʻzlar guruhini tashkil qilmoqda, natijada tanosub sanʼati yuzaga chiqmoqda. Bu baytni soʻfiylik va ishq falsafasining eng goʻzal sheʼriy monumentidir, desak yanglishmaymiz.

*Vasl istasang, Navoiy, ofat boshinggʻa yogʻdi,
Boshingda qayda tushti bu toleozmunluq.*

Ushbu bayt Alisher Navoiy gʻazalining maqtaʼi boʻlib, butun asar davomida davom etgan ruhiy, falsafiy va irfoniy izlanishlarga xulosa hamdir. Shoir bu yerda diqqat markazini charxi aʼzam – kosmik olamdan va diniy-mifologik obrazlardan oʻz shaxsi, ichki kechinmalari va qismatiga qaratadi. Baytda *vasl* yor bilan uchrasuv boʻlsa, soʻfiyona mazmunda solikning Ilohiy jamolga va haq ilmga erishuvini aks ettiradi. *Visol va Ofat hamrohligi* – oriflik taʼlimotiga koʻra, Yor oʻz oshiqlarini doimo ogʻir sinovlar, balolar va musibatlar bilan imtihon qiladi. Oshiq vaslni istasa, u yoʻldagi barcha ofatlarga tayyor turishi kerak. Shuning uchun Navoiy «*vasl istashing bilan balo yogʻila boshladi*» deb, sabab va oqibatni uzviy bogʻlaydi. *Toleozmunlik* – taqdir imtihoni Ishq - bu shunchaki zavq-shavq emas, u qismat imtihonidir, oshiqning iymoni, sevgisidagi sodiqligi va sabrining ilohiy sinovidir. Baytda shikoyat motivi yoʻq, balki bu suluk tabiatini chuqur anglagan holotdagi hayratning badiiy ifodasi bor. Shoir anʼanaga koʻra oʻz taxallusini keltirib, nido sanʼati vositasida oʻz-oʻziga murojaat qiladi, qalbi bilan muloqotga kirishadi. Lirik qahramon suluk ofatlarini bilgan, anglagan holda bu yoʻlga qadam qoʻygan, shoir nazmiy jozibani oshirish maqsadida tajohuli orifona badiiy sanʼatidan mohirlik bilan foydalanmoqda. Baytda metafora – *Ofat boshinggʻa yogʻdi* birikmasi bilan birga ishtiyoq sanʼatidan ham istifoda qilmoqda: *boshinggʻa* va *boshingda* soʻzlarining poetik takrori bilan baytning ichki musiqiylikini, ohangdorligini oshirgan va lirik qahramonning boshi uzra aylanayotgan gʻamlar bulutni tasavvur qilishga yordam bergan. Birinchi va ikkinchi misrada «*boshinggʻa*» va «*boshingda*» soʻzlarining takrorlanishi baytning ichki musiqiylikini, ohangdorligini oshirgan va oshiqning boshi uzra aylanayotgan gʻamlar bulutini vizual tasavvur qilishga yordam bergan. Alisher Navoiy ushbu bayt bilan butun gʻazalga mantiqiy yakun yasaydi, yaʼni *Ishq yoʻli - mashaqqat yoʻlidir*.

Demak, gʻazalda *Inson kamoloti va borliq ierarxiyasi tizimli yoritib berilgan*. Oddiy lirik kechinmalar tasviri emas, balki inson va borliq munosabatlari haqidagi irfoniy mazmundagi sheʼriy butunlikdir. Mutafakkir shoirning inson konsepsiyasiga doir qarashlari gʻazalning kulminatsiyasini tashkil etadi, yaʼni ishq – qalb filtri, degan gʻoya dalillaydi. Gʻazalda qoʻllanilgan anʼanaviy obrazlar hajr – Xizr, xirqa – hulla kabilar majmuasi oʻzaro zanjirsimon bogʻlanib, gʻoyaviy yaxlitlikni taʼminlagan. Gʻazalda ishlatilgan tashxis, husni taʼlil, tazod, talmih kabi sheʼriy sanʼatlar baytlarning mantiqiy kompozitsiyasini mukammallashtirgan. Gʻazal maqtaʼsida oliy maʼnaviy maqomga erishish yoʻli riyozat bosqichlarida oshiq nafsining sayqallanib borish xulosasi bilan yakunlanadi.

Majoz adabiy va lisoniy sathda ham eng keng tarqalgan tushunchalardan biridir. Badiiy adabiyotda majoziy obrazlar soʻzlarning oʻz maʼnosidan chiqib ramziylik natijasida turli tuman majoziy obrazlar, detallar, tasvirlarning kengayishi va shu natijasida badiiy sanʼatlarning ham imkoniyati kengayib boradi. Mumtoz sheʼriyatda satirik, yumoristik, hazil-mutoyiba ruhi bilan birga nazm va nasrda obrazlar tashiydigan maʼnoning kengayishi ham yuz beradi. Alisher Navoiy ham kinoya mavjud va u orifona istehzo tarzida qoʻllaniladi. Bu faslda “Favoyid ul-kibar” devonida *Mim harfining mahubblarining malohati “Favoid”din* [1.398], deb nomlangan qismidan oʻrin olgan hajman 11 baytdan iborat, radifsiz, qofiyalanishiga koʻra oddiy, To yigit erdim, qarilargʻa koʻp erdi xidmatim, deb boshlanuvchi gʻazalida quyidagi qofiyadosh soʻzlar ishtirok etgan.

Gʻazalda *xizmatim – suhbatim, - xiffatim, - ulfatim, - nisbatim, - ragʻbatim, - ibratim, - hurmatim, - quvvatim, - muhlatim, - xijlatim, - rahmatim* kabi soʻzlar mutlaq qofiya vazifasini bajargan.

*Mushk chun kofur boʻldi – yogʻdi oʻt ustiga qor,
Xatti mushkin birla oʻtluq yuzga netsun ragʻbatim.
Nettim ellik yilda juz isyonki, emdi netkamen,
Yona ellik yilgʻacha tuttumki, boʻlsa muhlatim.*

Ushbu gʻazal ellik yoshdan oshgan shoirning oʻz oʻtmishi va kelajagi, yoshlar va keksalar oʻrtasidagi munosabatlar hamda Alloh huzuridagi masʼuliyati haqidagi munojot-oʻylari hisoblanadi. Matndagi ayrim soʻzlarning majoziy maʼnolari quyidagicha: *Xizmatim* - Navoiy yoshlik chogʻida keksalar, ulugʻ ustozlar va pirlar xizmatida boʻlib, ularning duosini olganini aytish bilan ustoz rizoligi maʼnaviy yuksalishning poydevori, ekanligiga urgʻu bergan. *Xiffatim* – bunda shoir tanasining qariganidan yengil va zaif boʻlib qolganini yoki keksaygani sari yoshlar davrasida oʻzini nooʻrin his qilayotganini majozan ifodalaydi. Saqil – ogʻir, Sin kasrati – yoshning kattaligi, Ijtinob – uzoqlashish, Muhiqdurlar - haqli ekanliklari, mushk (qora rang – yoshlikdagi soch-soqolning qoraligiga majoz) va kofur (oppoq – keksalikda soch-soqolning oqarishi majoz qilinmoqda).

*Bogʻ aro sarvi sihi yonida koʻrdum eski tok,
Boʻldi tuz boʻylugʻlar ichra xam qadimdin ibratim.
Ey koʻngul, tut goʻshaye emdi ibodat qilgʻali,
Qolmoq istar boʻlsang ellik yilgʻi boʻlgʻan hurmatim.*

Shoir gʻazalidagi ushbu ikki bayt gʻazalning falsafiy-estetik konsepsiyasini mukammal ochib bergan. Baytda *sarvi sihi* – *tuz boʻylugʻlar* tik va goʻzal qomatli, degan maʼnoda kelib, yoshlikning ramziy obrazidir, *eski tok* – *xam qad* majoziy obraziga birinchi bor duch kelishimiz, bukrilashgan, egilgan, yerga yaqinlashib qolgan uzum toki ramzi orqali lirik qahramonning keksaligiga urgʻu qilingan. Navoiy inson umri va tana inqirozini tabiat hodisalari orqali tasvirlaydi. *Bogʻ* - foniy dunyo, *Sarvi sihi* – hayotga toʻla, magʻrur va tik yoshlar, *Eski tok* - jismonan charchagan, beli bukilgan, ammo meva berishda davom etayotgan keksa donishmand inson, baytda lirik qahramon – shoirning oʻzi. Bayt qarama-qarshiliklar simmetriyasi asosiga qurilgan deyish ham mumkin: *sarvi sihi* – *eski tok*; *tuz boʻylugʻlar* – *xam qad*. Bu zidlash yoshlikning jozibasi va keksalikning foydalari tarzda ifoda qilingan. Shoir oʻz qomatining egilganini shunchaki jismoniy qarish bilan emas, balki bogʻdagi eski tokni koʻrib, undan ibrat olgani, hushyor tortgani uchun beli bukilgani bilan izohlab husni taʼlil sanʼatidan foydalangan. Baytda orif inson dunyoga shunchaki tomoshabin emas, ibrat koʻzi bilan boqadi, *eski tok* majoz orqali kibrning sinishi va hikmat mevalarining shirinligi kabi gʻoyani ilgari suradi.

Keyingi baytda nido sanʼatidan foydalanib, oʻz ichki olamiga murojaat qiladi – bu esa lirik qahramonning oʻz-oʻzi bilan hisob-kitobi lahzasining badiiy tasviridir. *Goʻshaye tutmoq* tushunchasi zahirida uzlat maqomiga ishora qilingan, dunyo shovqin-suronlaridan uzoqlashmoq maʼnosida. Baytdagi *ellik yil* tushunchasi gʻazalning kompozitsion markazi hisoblanadi. Navoiy oʻz yoshini aniq koʻrsatish orqali gʻazalga hasbi hollik harakter beradi, bu esa oʻz navbatida gʻazalning hayotiylik va samimiylik ruhini oshiradi. Ellik yosh – keskin buriish davri.

Oqara boshladi bosh-u toʻkula boshladi tish, – deb boshlanuvchi gʻazali hajman 9 baytdan iborat, radifsiz gʻazal, qofiyalanishiga koʻra oddiy gʻazal, *tish* – *ish*, - *kelish*, *ermish*, *kerish*, *yetmish*, *oʻzshatmish*, *qish*, *alqish*, *erish* kabi soʻzlar qofiya vazifasini bajarmoqda. Gʻazal mavzusi odamning keksayishi holati haqida, mavzu asosida majoziy obrazlar, detallardan foydalanib falsafiy donishlik gʻoyalari bilan toʻyindirilgan mumtoz asar yuzaga chiqqan.

*Yuz ulki, qirqdin ellikka qoʻydi yuz, qilsa
Ming ishidin biriga yaxshiliq mahol ermish. [1.247]*

Gʻazal mumtoz sheʼriyatimizning yuksak namunalari singari, oʻzining goʻzal shakli va chuqur falsafiy maʼnosiga ega. Alisher Navoiy ushbu baytda bor-yoʻgʻi ikki satr ichiga ulkan ijtimoiy-psixologik va axloqiy xulosani joylagan. Bayt Alisher Navoiyning falsafiy va taʼlimiy asarlar uchun eng anʼanaviy boʻlgan hazaji musaddasi maqsur vaznida yozilgan. Baytning taʼsirchanligi va badiiy qiymati undagi oʻtkir soʻz oʻyinlari va mantiqiy sanʼatlar bilan taʼminlangan: tajnisi tom sanʼati birinchi misrada yuz soʻzi ikki marta, ikki xil maʼnoda kelgan: *Yuz ulki...* gapning qisqasi, haqiqat shuki, *yuz* (yuz foiz) shuki maʼnosida, ...*ellikka qoʻydi yuz* - yoʻnalish, yuz burmoq, qadam qoʻymoq maʼnosida. Bir xil yozilib, umuman boshqa-boshqa maʼnolarni anglatuvchi soʻzlarni bir misrada qoʻllash orqali shoir yuksak til mahoratini koʻrsatgan. Baytda inson hayotining qarama-qarshi qutblari hamda sonlar oʻrtasidagi muvozanat koʻrsatilgan: *qirq* - *ellik* (yosh tushunchasi) va *ming* - *bir* (amal hajmi). Bu zidlash fikrning salmogʻini oshirishga xizmat qiladi. *Ming ishidin biriga yaxshiliq mahol ermish* - inson qirqdan oʻtib ellikka yaqinlashganda uning mingta ishlagan amali

ichidan bittasining ham yaxshi tomonga o'zgarishi mahol, ya'ni imkonsiz ekanligi haqidagi fikr - badiiy mubolag'adir. Bu o'quvchini qattiq hushyor torttirish va ogohlantirish maqsadida o'ta bo'rttirib tasvirlangan. Navoiy o'z fikrini shunday bayon etganki, u xuddi xalq maqoli yoki donishmandlar gapi singari mustaqil aforizmga aylanib ketgan. Bugungi kunda xalqimizdagi «*Odam qirqida qaysi tomonga og'sa, o'sha tomonga ketadi*» degan maqol aynan shu baytning hayotiy ifodasidir.

Navoiy bu yerda shunchaki yosh haqida gapirmayapti. Mumtoz sharq falsafasiga ko'ra, 40 yosh – insonning jismoniy va aqliy jihatdan eng cho'qqiga chiqqan, xarakteri batamom shakllanib, qotib bo'lgan davridir. Shoirning fikricha: Inson yoshlik paytida egiluvchan bo'ladi, undagi yomon odatlarni yaxshisiga almashtirish oson kichadi; Ammo yosh 40 dan oshib, 50 ga qarab yuz burganda, yomon odatlar insonning qon-qoniga shu qadar singib ketadiki, u buni o'zi xohlasa ham, ming ishidin birini yaxshilashi – o'zgartirish deyarli imkonsiz bo'lib qoladi.

Adudur olti jihatdin manga chu yetti falak,

Ne sud yoshim agar oltmish va gar yetmish.

Baytda shoirning taqdir va borliq haqidagi falsafiy-shoirona qarashlarining badiiy talqini keltirilgan. Baytda ishlatilgan so'zlarning ma'nolari shunday: *Adu* – dushman, *olti jihat* - olti tomon o'ng, chap, old, orqa, tepa, past, *yetti falak* – yetti osmon, *sud* – foyda, naf. Baytning nasriy mazmuni: Modomiki yetti osmon (taqdir charxi) meni olti tomondan dushman kabi qurshab olgan va menga qarshi ekan, mening yoshim oltmishga yetdimi yoki yetmishgami – buning nima foydasi yoki farqi bor?! Baytda tasavvufiy dunyoqarash va sharq astronomiyasi qonuniyatlariga asoslangan o'ta kuchli ramzlar hamda matematik muvozanat mavjud. Shoir unda quyidagi san'atlardan foydalangan: Siyoqatul-a'dod, ya'ni birgina bayt ichida *olti*, *yetti*, *oltmish* va *yetmish* kabi sonlarini ketma-ket qo'llaydi. Bu raqamlar orqali koinot, borliq va inson umrining o'zaro bog'liqligini ko'rsatuvchi mantiqiy zanjirdir. Olti jihat va Yetti falak tushunchalari bilan tazod hosil qilingan: Inson yashab turgan moddiy makon (6 tomon) va uni boshqarib turgan ilohiy-kosmik kuchlar (7 osmon) o'rtasidagi ziddiyat. *Yetti falak* - mumtoz she'riyatda qadimgi astronomiyaga ko'ra yetti osmon qatlami (va ulardagi sayyoralar) tushunilgan. Ular inson taqdirini belgilaydi va ko'pincha «beshavqat charxi falak» (ayyor taqdir) ma'nosida majozan qo'llanadi. Shoir bu o'rinda taqdirning inson irodasiga bo'lgan tazyiqini nazarda tutmoqda. Baytning zamirida insonning borliq ichida o'zligi haqidagi falsafa mavjud.

Devonning 590-sahifasida Ul shoh-u men gadomen, ul tifi - men qari, deb boshlanuvchi g'azal o'rin olgan. Ushbu g'azal lirik qahramonning ruhiy olami, tasavvufiy ramzlar va yosh bilan bog'liq hayotiy lirik kechinmalar uyg'unligida bitilgan. Hajman an'anaviy yetti baytdan iborat, ishqiyl mavzuda irfoniy xulosalangan, aruzning ramali musammani mahzuf vaznida bitilgan. Qofiyalanishi an'anaviy: $a - a, b - a, c - a, d - a$ tarzida: qari – sari, - nari, - tashqari, - ilgari, - qullari, - ichkari, - o'xshari. Radifsiz g'azal, ya'ni qofiya asosiga qurilgan. Matla' baytidayoq shoir g'azalning butun arxitektonikasini belgilab beruvchi *antiteza* – *tazod* san'atini qo'llaydi. Qahramonlar o'rtasidagi mutlaq farq ko'rsatiladi: *Shoh va Gado*, *Tifl va Qari*. Lirik qahramon dunyoviy go'zal yoki Yor timsolidagi (go'dak va shohga) intiladi, ikkinchi misrada umidvorlik g'oyasi tarannum qilingan, Haq uning tomonidadir, u baribir haqdir.

Ikkinchi bayt birinchi baytdagi *tifl* obrazini rivojlantirib, *o'yin vaqti* ramzi orqali tasavvufdagi *tajalliy* hodisasi tasvirlangan: oshiqning goh tirilib, goh o'lishi foniylik va boqiylik nazariyasidir. Uchinchi baytda nozik *tashbih* va kompozitsion burilish bor. Uyidan chiqqan ma'shuqaning ortga qaytmasligi ko'zdan chiqqan yoshning qayta ko'z ichiga kirmasligiga o'xshatiladi. Bu yerda inson ko'z yoshlarining qaytmasligi orqali umrning va vaqtning ham o'tkinchiligi majoz qilinmoqda.

To'rtinchi va beshinchi baytlar g'azalning emotsional va g'oyaviy kulminatsiyasidir. Shoir Ma'shuqaning sho'xliklarini osmon jismlari *Axtarga* (yulduzlar), *roji'* (ularning orqaga harakatlanishi) va *mustaqim* (to'g'ri yurishi) bilan qiyoslaydi. Beshinchi baytda esa shoir an'anaviy tashbihni inkor etib, ruju' san'atini qo'llagan, nasri: *Men uni oy va quyoshga o'xshata olmayman, chunki oy va quyoshning o'zi uning eshigida har tomonda xizmat qilib yurgan qullardir*. Bu an'anaviy mumtoz mubolag'a san'atining yuksak namunasi darajasiga chiqqan.

Oltinchi baytda gʻazal muhiti batamom tasavvufiy ramzlarga buriladi. *Mugʻbacha* (mayxona xizmatchisi / ramziy maʼnoda yosh murshid), *dayr* (mayxona / bu dunyo yoki xonaqo), *jom* (ilohiy may quyiladigan idish) istilohlari keladi. Shoir ichkariga - visol olamiga kiritishmasa ham, tashqarida zor boʻlib turganga hech boʻlmasa bir qadah ishq sharobidan umidvor. Yettinchi bayt gʻazalning umumiy xulosasidir. Navoiy anʼanaviy Layli va Majnun haqidagi afsonasiga murojaat qiladi. U oʻzining sevgilisini Laylidan ham baland qoʻyadi. Ammo ishq azobida u oʻzini Majnunga, oʻzining yonganini esa Majnun olov ichida qolganiga qiyoslaydi.

Gʻazal boshidan oxirigacha *Tifl - Shoh va Qari - Gado* qutblari asosida majoziy goʻzallik vositasida ilohiy haqiqat mantigʻini keltirib chiqaradi. Dastlabki baytlarda tashqi dunyo va oʻyinlar tasvirlansa, oʻrtada osmon va borliq miqyosiga chiqiladi, oxirida esa qalb ichidagi ishq olovi va ramzlar tizimi bilan xulosa yasaliadi. Ushbu kompozitsion tuzilish gʻazalning nafaqat tashqi koʻrinishi, balki ichki maʼnaviy qurilishini ham toʻliq koʻrsatib beradi. *Lugʻat* [11.100]

Mugʻbacha – lugʻaviy maʼnosi otashparast bola, kohin kabilarni ifodalaydi. Istilohiy maʼnoda esa mumtoz sheʼriyatda koʻp ishlatiladigan ramziy obrazlardan biri, komil inson, bu obraz sheʼriyatda oʻzgacha sirli, erkin tabiatli rindona ruhni ham berishi mumkin. Shoir bu gʻazalida «*Ey mugʻbacha...*» deb murojaat qilganda, oʻzining aqlini shoshirgan, hayotiga mazmun bergan oʻsha yosh va beparvo maʼshuqani nazarda tutadi. Xoja Hofiz, Navoiylar ijodida dunyoviy parda ortiga yashiringan tasavvufiy-falsafiy maʼno yotadi.

Jom – qadah, may piyolasi. Maʼrifat bodasidan toʻla orifning dil va ahvoli. *Jom* – badan... komil orif ilohiy boda jomidan, tavhiddan sarmast boʻladi. Sogʻar, surohi, mino – orif qalbi. Qalb – xumxona, mayxona, maykada. Mastlik – ishqning chulgʻab olishi, botiniy va zohiriy sifatlar, maʼrifat sarxushligiga gʻarq boʻlish. Jomi jahonnoma – komil inson va Haq eranlarining botini.

Ishq soʻzining lirik adabiyotda yoki tasavvuf taʼlimoti va tasavvufiy badiiy adabiyotda paydo boʻlishi alohida bir tarixga ega. Istilohiy maʼnoda, dastlab, IX asrda yashagan mashhur shayx Abu Husayn Nuriy tomonidan qoʻllanganligi manbalarda qayd etiladi. Arab sheʼriyatida esa ilohiy ishq haqida qarashlari bilan nom chiqargan shoira Robiya Adaviyadir. Ishq haqida Alisher Navoiy ham lirikadan tashqari “Mahbub ul-qulub”, “Hayrat ul-abror”, “Lison ut-tayr” kabi asarlarida maxsus toʻxtalib oʻtadi. Oshiqona, irfoniy, rindona sheʼrlarida, odatda, ishq majoziy va ishq haqiqiy turlari talqin qilinadi.

*Ey mugʻbacha, xumor ila dayr eshikindamen,
Jome yubor manga, tilamas boʻlsang ichkari.
Layli ul oyga oʻxshamadi, lek ishq aro,
Majnunni oʻtqa soldi Navoiygʻa oʻxshari* [1.590].

Navoiy gʻazallarida piri mugʻan, mugʻbacha kabi obrazlar ham mavjud boʻlib, rindona gʻazallarda badiiy va falsafiy ifoda vositasi boʻlib keladi. Mugʻ obrazi shaxs erkinligi, samimiyluk va ilohiy ishq kabi tushunchalarni badiiy tasvirlashda qoʻllaniladi. Alisher Navoiy gʻazalda ishlatilgan ramziy ifodalar orqali koʻngil portretini, ishq haqidagi qarashlarini tasavvufiy sheʼriyatga xos boʻlgan obrazlar vositasida ifoda qiladi. Baytda mugʻ - pir, maʼnaviy ustoz, komillik timsoli, degan maʼnoda kelyapti, oʻzluk – nafs, oʻzluk qaydi – nafsning dunyoviy bogʻliqliklari yoki zanjirlaridan xalos qiluvchi may ramziy maʼno kasb etgan. May – maʼrifat, ishq maʼnolarini berib, ilohiy ishq sharobi maʼnosida ishlatilgan. Oshiqni dunyoviy gʻavgʻolardan qutqaruvchi mayni faqat mugʻ, yaʼni maʼnaviy pirgina berishi mumkin. Bu baytda but, zunnor kabi tushunchalar ham ishlatilgan boʻlib, ular ramziy – oshiqning koʻnglidagi yordan boshqa suyakli narsalar, ularga bogʻlab turadigan iplargacha hammasidan voz kechmoq maʼnosida kelgan. Yaʼni, oshiq haqiqiy hurlikka erishmoqchi, nafs qutqularidan qutulish – asosiy maqsadga aylangan.

Navoiy ijodida hayotga muhabbat insonning millatidan, irqidan va diniy mansubligidan qatʼiy nazar, uning qadr-qimmatini ulugʻlash, xalqlar oʻrtasida doʻstlik, birodarlik, tinchlik va hamjihatlik kabi insonparvarlik ruhida gʻoyalar bilan sugʻorilgan. Ayniqsa, hozirgi kunimizda turli mintaqalarda roʻy berib turgan millatlararo janjalu mojarolarni oldindan koʻra bilgan buyuk Navoiyning ushbu dohiyona oʻgitlari insoniyat tarixining barcha davrlari uchun hamohangdir. Keltirilgan misollardan maʼlum boʻladiki, Alisher Navoiy gʻazallari tarkibidagi baytlarda inson maʼnaviyatini shakllantirishga xizmat qiladigan turli-tuman mavzulardagi pand-nasihatlar ham

mavjud bo‘lib, ular g‘azallar mavzu doirasining naqadar keng ekanligini ham yana bir karra namoyish etadi.

Alisher Navoiy lirikasida ishq tushunchasi bir tomonlama emas, balki bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan ikki bosqich - *ishqi majoziy* va *ishqi haqiqiy* ko‘rinishida namoyon bo‘ladi. Navoiy talqinida insoniy sevgi (ishqi majoziy) Mutlaq Haqiqatga olib boruvchi zaruriy ko‘prik vazifasini o‘taydi. Shoir g‘azallaridagi ma‘shuqa obrazi (uning sochi, ko‘zi, xoli) dunyoviy go‘zallikni ifodalash bilan birga, Ilohiy borliq sirlarining ramziy timsoli sifatida keladi. Ishqi haqiqiy - oshiq qalbining nafs va moddiylik kishanlaridan qutulib, ilohiy fano darajasiga yetishi va Haq visoliga erishishidir. Navoiy g‘azaliyotida lirik qahramonning iztiroblari, firoq va hijron kuylanishi mohiyatan ruhning o‘z asliga qaytishga bo‘lgan intilishini ifodalaydi.

Xulosa. “Favoyid ul-kibar” devonida Navoiy inson umri konsepsiyasini shunchaki biologik jarayon emas, balki ruhning kamolot manzillari sifatida talqin etadi. Shoirning falsafiy qarashlar negizida inson umri, 40, 50, 60 va 70 kabi yosh chegaralari tabiat qonuniyatlari, koinot tizimi “olti jihat”, “yetti falak” bilan uzviy bog‘liq. Yoshlik o‘tkinchi g‘animat palla, keksalik esa o‘tgan umr hisob-kitob qilinadigan va abadiyatga tayyorgarlik ko‘riladigan eng mas‘uliyatli davr sifatida talqin qilingan, inson umri foniylikdan boqiylikka o‘tish uchun bir sinov bosqichidir,

Devon g‘azallarida an‘anaviy *aql* va *ishq* dialektikasi yangicha ma‘no kasb etadi. Agar yoshlikda dunyoviy go‘zallikka mayl ustun bo‘lsa, keksaygach dunyoviy aql insonni *amal muflisligi* va o‘lim oldidagi chorasizlik bilan yuzlashtiradi. Bu bosqichda insonni tushkunlikdan faqat irfoniy Ishq qutqara oladi. Shoir g‘azallaridagi *mug‘bacha*, *dayr*, *boda* kabi majoziy obrazlar falsafasi shuni ko‘rsatadiki, keksalik simfoniya dardida dunyoviy aqldan voz kechish va ilohiy ishq sharobi - *bahri g‘ufron umidi* orqali Mutlaq Haqqa — ilohiy visol sadosiga intilish bosh g‘oyaga aylanadi va Keksalikda aql va ishq to‘qnashuvi ilohiy ishq foydasiga hal bo‘ladi.

Navoiy g‘azallaridagi *keksalik simfoniya* jismoniy qaddning egilishi – *eski tok* majoz, sochlarning oqarishi *mushkning kofur bo‘lishi* va kuch-quvvatning ketishi kabi jismoniy inqirozlarni tasvirlash bilan cheklanmaydi. Aksincha, ushbu jismoniy zaiflik qalb ko‘zining ochilishi, kibrning sinishi va ma‘naviy yuksalish uchun poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Badiiy jihatdan esa, bu davr ijodida sarkazmning deyarli uchramasligi, o‘rnini orifona istehzo, o‘tkir tajnis, ritorik so‘roq va teran falsafiy mubolag‘alar egallashi shoir uslubining estetik jihatdan eng yuksak kamolot cho‘qqisiga chiqqanidan dalolat beradi. Jism inqirozi - ruhning ma‘naviy yuksalishi va badiiy mukammallik mezonidir.

Iqtiboslar/Сноски/References:

1. Alisher Navoiy. To‘la asarlar to‘plami. Favoyid ul-kibar. – Toshkent: “G‘afur G‘ulom NMIU”, 2013. – B.137.
2. Fitrat A. Tanlangan asarlar (nashrga tayyorlovchi H.Boltaboyev). V jild. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2010. – B.304.
3. Hamroyeva O. Mumtoz qofiya nazariyasi asoslari. – Toshkent: Bookmany print. – B.158.
4. Hojiahmedov A. Mumtoz badiiyat malohati. – Toshkent: Sharq, 1999. – B.240.
5. Hojiahmedov A. Navoiy aruzi nafosati. – Toshkent: Fan, 2006. – B.288.
6. Is‘hoqov Y. Navoiy poetikasi (“Xazoyin ul-maoniy” asosida). – Toshkent: Fan, 1983. – B.167.
7. Avaznazarov O. Navoiy timsollari so‘zligi. – Toshkent: Spectrum Media Group, 2024. – B.288.
8. Is‘hoqov Yo. So‘z san‘ati so‘zligi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2014. – B.320.
9. Berdak Yusuf. Mumtoz adabiy asarlar lug‘ati. – Toshkent: Sharq, 2010. – B.528.
10. Rajabova M, Amonova Z. Navoiyshunoslik. – Buxoro: Durdona, 2021. – B.160.
11. Ataniyazova M. Mumtoz adabiyot istilohlari qisqacha izohli lug‘ati. – Nukus: Ilimpaz, 2021. – B.100.

ALISHER NAVOIY XALQARO JURNALI

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ АЛИШЕР НАВОИЙ
INTERNATIONAL JOURNAL ALISHER NAVOIY

“ALISHER NAVOIY” XALQARO JURNALINING AXBOROT XATI

“Alisher Navoiy” xalqaro jurnali O‘zbekiston Respublikasi OAK ro‘yxatiga kiritilgan. Shuningdek, Crossref.org tizimiga ham kiritiladi hamda har bir maqolaga DOI raqami beriladi.

MAQOLALARGA QO‘YILADIGAN TALABLAR:

- Maqola 10-15 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- maqolalar o‘zbek, turk, tojik, rus, ingliz, fransuz tillarida qabul qilinadi;
- maqolaning tarkibiy tuzilishi IMRAD formatida rasmiylashtirilishi kerak;
- maqola Times News Roman shriftida, 12 kattalikda, 1 intervalda tayyorlanadi;
- havola(snokalar)lar katta qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi [Mo‘minov 2020: 25] shaklida keltiriladi;
- maqola tomonlari chap: 2 sm, o‘ng: 2 sm, yuqori va quyi: 2 sm;
- maqolalar plagiatga qarshi tekshiriladi;
- jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Tel.: +99891 527 68 22
Telegram ID: +998915276822
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПИСЬМО МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА “АЛИШЕР НАВОИЙ”

Международный журнал “Алишер Навои” включен в список ВАК Республики Узбекистан. Он также будет включен в систему Crossref.org, и каждой статье будет присвоен номер DOI.

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ:

- Объем статьи: около 10-15 страниц;
- статьи принимаются на узбекском, турецком, таджикском, русском, английском и французском языках;
- структура статьи должна быть оформлена в формате IMRAD;
- шрифт текста – Times New Roman; размер – 12 пунктов; межстрочный интервал – 1;
- сноски приводятся в квадратных скобках с указанием фамилии автора – года издания – страницы [Мўминов 2020: 25];
- параметры страницы: слева 2 см, справа 2 см, сверху и снизу по 2 см;
- статьи проверяются на плагиат;
- в одном номере журнала публикуется только 1 статья автора.

НАШИ КОНТАКТЫ:

Тел.: +99891 527 68 22
Telegram ID: +998915276822
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru

“ALISHER NAVOI” INTERNATIONAL JOURNAL INFORMATION LETTER

“Alisher Navoi” International Journal is included in the list of HAC of the Republic of Uzbekistan. It will also be included in the Crossref.org system, and each article will be assigned a DOI number.

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

- The article should be presented in 10-15 pages;
- articles are accepted in Uzbek, Turkish, Tajik, Russian, English, French;
- the structure of the article should be in the IMRAD format.
- the article should be prepared in Times New Roman font, 12 sizes, 1 space;
- references are given in parentheses in the form of the author’s name – date of publication - page [Muminov 2020: 25];
- sides of the article left: 2 cm, right: 2 cm, top and bottom: 2 cm;
- articles will be checked against plagiarism.
- only 1 article by the author is published in 1 issue of the journal.

CONTACT ADDRESS:

Phone: +99891 527 68 22
Telegram ID: +998915276822
E-mail: alishernavoiy2020@mail.ru